

SUKAKTYS

TIKRASIS PAŠAUKIMAS – TAUTOSAKA

BRONĖ STUNDŽIENĖ

*Užteka saulužė, daulėliu lėliu,
Aplinkui dangužį, daulėliu.*

Šios eilutės – iš A. Juškos kadaise užrašytos vestuvinės dainos, kurios niekam po jo nebeprisisekė užtikti.

Veliuonos apylinkėse iki šiol dar galima išgirsti atsiminimų nuotrupų, kartais net išmoningos vaizduotės išdailintų legendų apie čia kadaise gyvenusio kunigo A. Juškos gyvenimą ir jo pašaukimą rūpintis liaudies dainomis. Pasikeitė jau kelios kartos, o štai Antalkiuose atvykėliui kas nors parodys liepą, po kuria esą kunigas iš moterėlių rašydavęs dainas, kitur minės skepetą, dar prosenės gautą iš A. Juškos kaip atpildą už dainas...

Šių metų birželio 16 dieną minėjome garbingą A. Juškos 175-ųjų gimimo metinių sukaktį. Ta proga tebus leista dar sykį kartu su jaunesniosios kartos skaitytoju prisiminti svarbiausius šio žmogaus nuopelnus tautosakai, leksikografijai ir etnografijai. A. Juškos darbai šiose srityse nėra vien istorija, jie pakankamai svarbūs mokslui ir šiandien.

Antanui Juškai teko garbė padaryti esminį perversmą tautosakos rinkimo ir skelbimo istorijoje. Specialiai paskaičiavus per visą devynioliktąjį šimtmetį iki A. Juškos kartu su broliu parengtų liaudies dainų rinkinių pasirodymo dienos šviesą išvydo per aštuonis šimtus liaudies dainuojamų kūrinių. Šios dainos žinomų mokslo ir kultūros šviesuolių (L. Rėzos, S. Stanevičiaus, S. Daukanto, G. H. Neselmano ir kt.) pastangomis gavo pirmųjų dainų šaltinių vardą. Taip trumpai būtų galima nusakyti liaudies dainų spausdinimo pradžią...

Kiek vėliau, kai jau ėjo sunkūs spaudos draudimo metai, kai prievarta buvo marintas lietuviškas žodis, besibaigiant XIX amžiui Rusijos

mokslo centre Kazanėje pasirodo trys didžiuliai A. Juškos „Lietuviškų dainų“ ir vienas „Lietuviškų svotbinių dainų“ tomas (1880, 1881, 1882). Po metų Peterburge išeina antroji vestuvinių dainų knyga. Tituliniai puslapiai skelbia, kad visos dainos buvo „užrašytos per Antaną Juškevičią ir išspausdintos per Joną Juškevičią“. Abiejų brolių rūpesčiu šiuose leidiniuose sudėta arti trijų tūkstančių autentiškai perteiktų kūrinių, užrašytų beveik vien iš Veliuonos krašto. Įspūdingam dainų skaičiui nenusileidžia ir gana novatoriškas aniems laikams pateikimo būdas, nes pagrindinės parengimo nuostatos visiškai atitinka šiuolaikinius tautosakos skelbimo principus.

Visų pirma parengėjams bus rūpėję nepažeisti dainų autentiškumo: išlaikytos bene visos dainų tarminės ypatybės, stengiantis nieko nekeisti pačiuose tekstuose. Dėl to vėliau net priekaištauta, kad Juškos paskelbė dainų, neturinčių „pirmykštės vienybės“. Suvokdamas autentiškumo svarbą autorius lengvai atrėmė tokią kritiką, teigdamas, jog jis „taręsis daug vertingesnį darbą padarysiąs išspausdinant kiek galint daugiau dainų tame paveiksle, kokiame anos buvo išdainuotos ir užrašytos“.

Sukaupus be galo gausią medžiagą, neliko A. Juškos nepastebėtas specifinis tautosakos gyvavimo bruožas – vieno kūrinio variantų gausumas. Skirtingai nuo savo pirmtakų, jis nevengė dėti artimų tos pačios dainos tekstų variantų. Taip pirmą kartą buvo akivaizdžiai parodyta dainų varijavimo įvairovė, improvizacijos galimybės. Kartu natūraliai iškilo klasifikavimo klausimas: kokia tvarka sudėti tuos artimus bei turinio atžvilgiu gana tolimus kūrinius. Tai nebuvo paprasta padaryti, nors brolių naudotasi net keliais tarpusavy susijusiais klasifikacijos principais. Geriausiai sekėsi sisteminti vestuvines dainas, nes A. Juška buvo surinkęs daug duomenų apie dainų ryšius su vestuvių apeigomis ir papročiais. Kaip tik Juškų panaudotu funkcinio skirstymo principu remiasi ir šiuolaikinė vestuvinių dainų klasifikacija. Šių kūrinių kontekstą – vestuvių apeigas ir papročius – A. Juška atskirai aprašė 1880 metais išėjusioje „Svotbinėje rėdoje veliuoniečių lietuvių“. Tai apskritai vienas vertingiausių lietuvių vestuvių, smulkių jų epizodų aprašas, išsaugojęs unikalių etnografinių detalių, kurios niekur vėliau jau nebuvo užtiktos. Beje, tokių retų, įdomių duomenų akylas etnografas įžvelgia ir pačiuose dainų tekstuose: juose pasitaiko ir nemažai buitinių realių.

Ne tik folkloristui įdomi pasirodys ir A. Juškos pateikėjų istorija. Būdamas pakankamai įžvalgus, jis vienas pirmųjų užrašinėdamas dainas kruopščiai žymisi pateikėjų pavardes, amžių, kaimą, kilimo vietą, net giminytės ryšius. Todėl jo pateiktus duomenis nesunku apibendrinti bet koku aspektu. Iš viso A. Juškos rašyta iš šimto keturiadešimties liaudies dainininkų. Tarp jų iškiliausia – Bakšaitienė iš Pelučių kaimo,

60 metų amžiaus, iš kurios užrašyta 410 dainų. Verta priminti dabar populiarias atskiro pateikėjo monografijas, kur sudedama vieno žmogaus atmintyje išsaugota tautosaka. Tokių rinktinių nusipelno chrestomatiniiais pavyzdžiais tapusios jau minėta Bakšaitienė, taip pat Juškytė iš Veliuonos, padainavusi 274 dainas, Blažienė iš Užnemunės – 237 ir kitos moterys.

Sparčiai nykstant natūraliajai dainų tradicijai, A. Juškos rinktinių vertė tik didės. Tai akivaizdžiai rodo ir šiuo metu rengiamas daugiatomis lietuvių liaudies dainų sąvadas, aprėpiantis visą mums žinomą dainavimo tradiciją. Jau išėję aštuoni „Lietuvių liaudies dainyno“ tomai. Ir nors juose siekiama kuo daugiau pateikti kūrinių iš rankraščių, niekada lig šiol nespausdintų, vis dėlto į Dainyną jau pateko net 150 A. Juškos užrašytų dainų. Vadinasi, jo užrašytasis variantas vienu ar kitu atžvilgiu pasirodė tinkamiausias reprezentuoti šio kūrinio gyvavimą tiek atskirame regione, tiek visoje Lietuvoje.

Lygia greta A. Juška domėjosi ir pačia lietuvių kalba, ypač didelį dėmesį skyrė jos leksikai. Yra žinoma, kad jis buvo sukaupęs 30 000 žodžių su sakiniais iš žmonių šnekamosios kalbos ir parengė aiškinamojo žodyno elementų turintį lietuvių-lenkų kalbų žodyną. Kalbininkų teigimu, tai naujo tipo ir pobūdžio darbas lietuvių leksikografijoje, davęs pradžią aiškinamiesiems lietuvių kalbos žodynams.

Kitokių teorinių darbų, net ir tautosakos klausimais, A. Juška nepaliko. Jam visą gyvenimą labiau rūpėjo stebėti, fiksuoti gyvąją liaudies tradiciją. Pasirinktą misiją jis atliko stebėtinai profesionaliai, daugeliu atžvilgiu toli pralenkdamas tiek savo pirmtakus, tiek pasekėjus. Dėl to iki šių dienų – prireiks kokio senesnio varianto ar geriausiai išlaikytos poetinės formulės – ir verčiame jau spėjusius nuo laiko pagelsti net antrojo leidimo A. Juškos rinkinius.

A FOLKLORIST BY VOCATION

BRONĖ STUNDŽIENĖ

Summary

Antanas Juška's 175th birth anniversary was celebrated last summer it having been a good opportunity to recall his great services to folklore, ethnography and lexicography. At the end of the 19th century a priest A. Juška was honoured to virtually change the work of folklore collection and publication. Immense folksong volumes (nearly three thousand songs) published by him completely equate with modern principles of folklore publication. Besides songs, A. Juška left to us a description of a wedding in Veliuona region, still of great value. The Lithuanian language also being one of his spheres of interest, he collected material for vocabularies. All his life being engaged in recording alive folklore tradition, he failed to leave any theoretical works.